

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

ФАКУЛЬТЕТ ІНФОРМАТИКИ ТА ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ
КАФЕДРА ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

РЕФЕРАТ

з дисципліни «Історія української культури»

Тема: «Розвиток культури в умовах української козацької держави»

Виконав:
студент 3-го курсу
групи ІП-42
з номер заліковки 4206
Дзюба Влад

Київ – 2017

Козацтво як явище історії та культури

Роль козацтва та Запорозької Січі в історії України унікальна і не має аналогів в історії інших народів. На певному етапі історичного буття України козацтво, яке виникло стихійно, взяло на себе найважливіші завдання, що стояли перед усією нацією, виступило провідною організуючою силою в їх здійсненні.

В історії українського народу мали місце три революції, в кожній з них вирували і людські цінності козаків. Історичний образ козака став складовою Великого герба України. Тому знання і розуміння учнями цього матеріалу має велике виховне значення для майбутніх громадян української держави, яка торує свій шлях у двадцять перше століття, бо саме на шкільну історичну освіту покладаються основні надії щодо подолання кризи історичній свідомості суспільства в перехідний період.

Козацьке століття було парадоксальною добою в історії української культури. Воно стало свідком дивовижного розквіту українського мистецтва й літератури, що відобразився у химерному стилі барокко. Проте майже одночасно з цим створювалися умови, за яких українська культура позбавлялася своїх самобутніх рис і змушена була адаптуватися до російських імперських взірців.

Період козацької епохи залишив яскравий слід в історії України, на шляху становлення її як незалежної і самобутньої країни.

Нові процеси в духовному житті:

реформування церкви та освіти, розвиток науки

XVIII століття було парадоксальною добою в історії української культури. Воно стало свідком дивовижного розквіту українського мистецтва й

літератури, що відобразився у химерному стилі барокко. Проте майже одночасно з цим створювалися умови, за яких українська культура позоавлялася своїх самобутніх рис і змушена була адаптуватися до російських імперських взірців.

Церква. Православна церква століттями виступала центром та рушієм культурного життя на Україні. В боротьбі з польським католицизмом вона стала втіленням української самобутності. Але самобутність ця поблякла із вступом на арену Російської імперії як оборонця всього православ'я, включаючи українське. Позбавлена сенсу існування, українська церква втратила свою рушійну силу. Приблизно в цей же час вона перестала існувати як окреме ціле.

Освіта. Порівняно з Росією освіта в Гетьманщині досягнула високого рівня. За даними, зібраними в семи полках із десяти, у 1740-х роках існувало 866 початкових шкіл, де в обсязі трирічного курсу викладалися основи читання та письма. Ця структура різко відрізнялася від освіти на Правобережжі, де більшість шкіл контролювали єзуїти, а польська початкова освіта для українських селян була практично недоступною. Це й було однією з причин незначної ролі, яку відігравало Правобережжя в культурному житті України тієї доби.

Культурні досягнення. Починаючи з середини XVII до кінця XVIII ст. в художній та інтелектуальній царині панував стиль барокко. Його поява співпала з гідною подиву культурною добою в історії країни й водночас допомагала формуванню цієї доби. Задовольняючи смаки знаті, барокко підкреслювало велич, розкіш та декоративність. Цей стиль мав збуджувати почуття людини і в такий спосіб оволодівати її думками. Він віддавав перевагу формі перед змістом, химерності перед простотою, синтезові перед самобутністю. Саме здатність до синтезу зробила барокко особливо

принадним для українців — нації, котра перебувала між православним Сходом та латинізованим Заходом. Барокко не принесло на Україну якихось нових ідей, воно скоріше пропонувало нові прийоми,— такі як парадокс, гіперболізація, алегорія, контраст,— і всі вони допомагали культурній еліті ефективніше окреслити, опрацювати й розвинути старі істини. Багато представників цієї еліти не виявляли зацікавленості місцевим життям чи національною справою. Вони мислили себе насамперед у межах всього православного світу. Це дало деяким українським історикам культури підстави критикувати їх за відсутність національ'ного коріння, за безплідність та ізолюваність від життя, що точилося довкола. І все ж барокко принесло на Україну культурний динамізм, прагнення досконалості, спрагу спілкування із Заходом. Спливе багато води, перш ніж культурне життя України знову зануртує з такою ж силою.

Наприкінці XVIII ст. закінчилася бурхлива й багатогранна культурна епоха. В результаті завоювань Петра 1 Росія здобула на Балтійському морі жадане «вікно в Європу», а потреба в животворній ролі України як посередника культурних впливів відпала. Кордони імперії значно обмежили контакти України з Заходом. Тепер плодами безпосереднього виходу в Європу, «європеїзації», інтелектуальним потенціалом України користувалася Росія, завдяки чому вона стала в авангарді культурного розвитку. Водночас ізолювана і схильна до традиціоналізму Україна скотилася в трясовину провінціалізму. Після втрати політичної автономії над нею нависла загроза втрати й культурної самобутності.

Українське бароко як нове світовідчуття і нове мистецтво

Барокко виникає в Європі як проміжна культура між епохами Ренесансу та Просвітництва. Воно було першим синтетичним і тому універсальним

напрямок новоєвропейської культури, який виявився у всіх її формах та регіонах.

На Україні барокко заявляє про себе могутнім акордом золотих бань київських соборів, що були збудовані чи перебудовані у цьому стилі; контрапунктом планів у панорамі монастирів Чернігова, Новгород-Сіверського, Полтави; експресивною пластикою Львівської скульптури; потужним декоративним потенціалом української гравюри, високою метафізикою поезії; збуреною промовною патетикою полемістів; багатоманітністю поліфонічної проробки матеріалу у партесній музиці та смисловою бездонністю символіко-алегоричного менталітету літератури києво-могилянців; драматичним живописом, авантюрною бентежністю козацької душі. Проте, культура барокко не була ідейно однотипною. Виникаючи на півдні Європи, (в Італії XVI століття), вона набуває різноманітні, іноді діаметрально орієнтовані в духовному відношенні, форми в різних регіонах. В католицьких країнах західної Європи (Італії, Франції, Іспанії, Португалії) вона пов'язується з Контрреформацією, «другою хвилею» схоластики та з придворним, аристократичним мистецтвом, з його схильністю до маньєризму та есфуменічної символіки. У протестантських країнах та слов'янському світі культура барокко, поряд з так званим «високим стилем» виявляє певні демократичні тенденції, історично спирається на лютеранську общину чи православні братства, живиться духом патріотичних національних рухів, оспівує новий тип героя, що відповідає всестановості цих рухів, розпочинає фольклоризацію мистецьких жанрів та входить в епоху десакралізації культури.

Відповідає своєму часу і зображення 12-ти подвигів Геракла в скульптурах, що прикрашають ратушу у Бучачі. І навіть порівняння

Г.Сковородою поганських капищ з християнськими храмами, а Епікура з Христом не стали викликом бароковому менталітету.

В епоху барокко на Україні формується та розповсюджується культ князя Володимира Святого, гетьманів П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи, митрополита П.Могили, про що свідчать, зокрема, козацькі літописи XVIII століття (Літопис Грабянки та літопис С.Величка) та «Історія русів». Хрестителю Русі присвячуються, наприклад, п'єса Ф.Прокоповича «Володимир» та «Слово о Владимире» А.Радивіловського. І.Мазепа оспівується в віршах А.Стаховського, Ст.Яворського, Д.Туптало; анонімна п'єса «Милость Божія» та «Разговор Великороссии с Малороссиею» С.Дідовича, вірші Г.Бузановського присвячуються героїзації образу Б.Хмельницького. Пісні та поезії створювались на честь П.Сагайдачного та І.Сірко.

Барокко на Україні ніколи не було за своїми художніми засобами автономним, самобутнім напрямом. Полістилістика, яка взагалі була його специфічною ознакою, посилювалась на Україні різнотипністю культурних систем, що були втягнені у розвиток української цивілізації в епоху барокко. Тут вже можна говорити не просто про поєднання впливів пізнього Ренесансу, раннього Просвітництва та зрілих реформаційних течій, а й про системну взаємодію в епоху Гетьманської держави спадщини Київської Русі, греко-православної та греко-католическої культури, фольклорних традицій українського етносу, культурних надбань східнослов'янських народів та протестантського світу. Отже до особливостей українського барокко слід віднести не тільки своєрідність його менталітету, а й ту обставину, що культурний контекст його розвитку далеко виходив за межі ідейного ґрунту барокової свідомості Західної Європи.

Звідси не випливає, що українське барокко було механічним конгломератом різних культур. Культурна універсальність барокко в Україні означає лише те, що воно не було «чистим» культурним напрямом. Інакше кажучи, українське барокко це не просто специфічна стильова система західноєвропейського зразка. Воно являє, як це довів Д.Чижевський, культурний вираз цілої історичної епохи, що був запліднений барочною свідомістю, але не вичерпувався нею.

З цією свідомістю українське барокко споріднюють риси страсності та контрастності, риторичної декларативності та декоративності, візуалізації та варіації, імпровізації та театралізації, символічної алегоричності та спраги вічності, метаморфози та метафори, тощо. Проте водночас воно характеризується і героїко-стоїстичним пафосом, поєднанням гуманістичної концепції людини з просвітницькою ідеєю розуму, ідеалами мудрості, софійності та символічного антропоцентризму. В такий багатоіпостасності українське барокко і входить у світову культуру як яскраве національно-своєрідно явище.

ЛІТЕРАТУРА

Сергієнко Г.Я., Смолій В.А. Історія України (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.): Навчальний посібник для 7-8 класів середньої школи. – К.: Освіта, 1993.

Субтельний О. Історія України. – К., 2000.

Швидько Г.К. Історія України XVI-XVIII століття.: Підручник для 8 класу середньої школи. –К.: Генеза, 1997.

Власов Віталій. Історія України.: 8 клас / За ред. Ю.А.Мицика.: Навчальний посібник. – К.: А.С.К., 2000.

Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності. Львів, 1995.

Чечот И.Д. Барокко как культурологическое понятие. // Барокко в славянских культурах. – М.,1982.

Ясиновский Ю. Українська гімнографія. // Українське барокко та європейський контекст. – К.: Наукова думка,1991.